

F L O R I L E G I U M

Milyen szépség menti meg a világot?

Gondolatok a keresztény művészetről

Részletek Pierre-Yves Maillard *Quelle beauté sauvera le monde? Une réflexion sur l'art chrétien* c. tanulmányából. In: Nova et Vetera, 2008/2. 199-216.o.

Válogatta és fordította: Varsányi Luca

Úgy tűnik nekem, hogy létezik egy szoros, sőt bensőséges kapcsolat a művészet és a hit között. De nem tudom, hogy milyen az... Máig nem tudom, hogy mi a szépség. És máig belőle élek... Csak egyet tudok: A szép létezik. Mozgásba hoz engem. (D. Pannau, az École du Louvre volt igazgatója) (199)

*

Mi mást szerethetnénk, ha nem a szépet? (Szt. Ágoston) (199)

*

A szépet kutatván az Isten iránti vágy dolgozik bennünk. Hatására mély belső átalakulás indul el az emberben. (199)

*

Jobban, mint bármilyen eszmefuttatás, a szép az, ami által felfoghatunk valamit Isten nagyságából és az üdvösség misztériumából. (Martini bíboros) (199)

*

A művészet és az Egyház párbeszéde

Nálatok művészeknél jobban senki nem érzi, micsoda lelkesedéssel szemlélte Isten a teremtés hajnalán a saját keze művét! (II. János Pál levele a művészekhez)

Amikor Isten a létbe hívta az embert, azt a feladatot adta neki, hogy legyen művész. A művészi alkotásban mutatkozik meg leginkább, hogy Isten képére és hasonlatosságára lettünk teremtve. (i. m.)

Még ha el is távolodik néha a kultúra az Egyháztól, a művészet akkor is egyfajta hidat képez a vallásos élmény felé. (i. m.)

Minden hiteles művészi alkotás a maga módján út, amelyen el lehet jutni az ember és a világ legigazibb valóságához. (200-201)

*

Az ember számára nem élet az, ha nem cselekszik. Isten, ki magad vagy a tiszta cselekvés, nem tudunk Rólad tanúságot tenni, ha bennünk marad ez a sok felhasználatlan készlet (sajnos túl sokszor ebben a földi létben), ha a homályban tett első tapogatózó lépéseink nem jutnak ki a fényre, azaz, ha nem kezdünk el végre létezni. (Claudel) (201)

*

Isten valahányszor közeledni próbál felénk (sokszor szenvedésen keresztül), célja az, hogy kreatívvá tegyen minket, átformáljon, megújítson. Erről a csodás termékenységről leginkább a művészet, a festészet, az ének és a költészet beszél. (Th. Radcliff) (201)

*

Példabeszédeiben Krisztus is gyakran használ képeket, és ez összefüggésben van azzal, hogy ő maga, megtestesülése által, a láthatatlan Isten ikonjává akart válni. (II. János Pál levele a művészekhez) (201)

Levelében a pápa nem tér ki arra, amikor a művészet perverzióba csap át, sem az önmagáért való esztétizmus veszélyeiről nem szól. Levele optimista hangvételi, mivel egyrészt meggyőződése, hogy minden olyan művészi tevékenységnek, mely a megtestesülés misztériumán alapul, létjogosultsága van, másrészt hisz a Lélek egyetemes működésében, aki ott fúj, ahol akar. Szerinte az Egyháznak semmi félnivalója nincs a művészettől, mert minden hiteles művészi ihlet magában hordoz valamit annak a fuvallatnak a remegéséből, mellyel a Teremtő Lélek kezdettől fogva betölti a teremtett világot. (202)

*

Minden igaz dolog, bárki szájából hangozzék is el, a Szentlélektől származik az egyedülálló isteni világosság folytán. (Aquinói Szent Tamás) (202)

*

Mindaz, ami szép, bárki ábrázolása legyen is, hasonlóképpen ugyanettől a Szentlélektől származik. (II. János Pál) (202)

*

Gyakran találjuk szemben magunkat a dekadencia megnyilvánulásaival, amikor is a művészet és a kultúra elvetik a sulykot, és a csúfság meg a bűn gyászos himnuszaivá vedlenek... Létezik ördögtől jövő szépség is, amely oly mértékben elbűvöli azt, aki beleszeret, hogy eladja a lelkét és elhagyja Istenét. (Poupard bíboros) (202)

Ezzel szemben II. János Pál nem tesz említést az ördögtől jövő antiszépségről, mivel az minden művészi tevékenység szöges ellentéte. (203)

Aki a ma emberének valami igazi szépséget mutat fel, az okot ad a reményre és visszaadja az élet értelmét azoknak, akik elveszítették, vagy félő, hogy elveszítik. A remény a szépség üzenete. (Poupard bíboros) (203)

*

D. Ponnau imája egy szicíliai templom kartonból készült feszülete előtt:
Egyáltalán nem vagy rémisztő, Fájdalmas Krisztus! Ellőtted állván megrendülök ugyan, de nem esek kétségbe. Gyötrődő Krisztus, Te társammá lettél utamon a remény felé. Tudom, hogy Te tudod, merre haladnak a remény útjai. (203)

*

A művészi alkotás képes arra, hogy egy időre kiemelje az őt szemlélőt az egymást követő pillanatok sorából és a idő múlásából, és egy olyan közegbe helyezze, amely nem változik.

A művészi alkotás él... Én egy valaha festett arcképben ma is valós jelenlétet érzek... Velasquez festményén Margit infánsnő tekintete annyira élő, hogy számomra ez az ő igazi tekintete, nem csak egy festményen ábrázolt tekintet. (D. Ponnau) (204-205)

*

A szépség egyfajta tekintéllyel bír. Azt a titkos reményünket fejezi ki, hogy az életünknek talán mégis van értelme... (Th. Radcliff) (204)

c

A műalkotás nem egyszerűen egy halott tárgy, vagy egy szabadidős tevékenység, hanem a spirituális növekedés forrása. Megerősítése annak, hogy az értelem és a remény győzedelmeskedik a bűn értelmetlensége és csúfsága felett. (205)

*

A jó és a szép kapcsolata:

Lehet egy embernek biztos esztétikai érzéke, és mégsem él igaz életet.
(D. Ponnau) (206)

*

„És látta Isten, hogy mindez *szép*, nagyon *szép*” A héber TOV-ot egyaránt lehet jónak és szépnek fordítani. (206)

Az Újszövetségben a görög szöveg *Szép Pásztort* mond.

„...hogyan az emberek, látván a ti *szép* cselekedeteiteket, dicsőítsék Mennyei Atyátokat” (206)

*

A művészet egyszerre mérhető testi és lelki mércével is. Az olyan szépség, amiből hiányzik a szeretet, egyszerre tragikus és hiábavaló. És mégis, reményeim szerint a szépség útján fogunk eljutni a szeretethez. Látva a szeretet nélküli szépség tragikumát és hiábavalóságát, nem veszítem el a reményt, hogy a szépség útján eljutok a szeretethez, sem a bátorságot, hogy kifürkészem ezt az utat. (D. Ponnau) (206-207)

*

Az esztétikum és az erkölcs közti összefüggést a pápa abban látja, hogy a művész műalkotás közben saját magára is rácsodálkozik és saját magát is alakítja. Művei által beszél és érintkezik. (207)

*

Bizonyos értelemben a szép a jóság látható megnyilvánulása, sőt a jó a szépség metafizikai feltétele. (207)

*

Amikor valakiről azt mondjuk, hogy szép életet él, azzal azt fejezzük ki, hogy az illető cselekedetei egyfajta esztétikummal bírnak. Szépségtörténetekké kell formálnunk mindennapi szeretetszolgálatunk megnyilvánulásait. A szépség megnyitja a szíveket az igazság és a jóság felé. (Poupard bíboros) (207)

*

A Jó és a Szép kölcsönösen felfedik egymást oly módon, hogy egyik mindig együtt jár a másikkal, sőt még az Igazzal is.

A művészet funkciója tehát nem pusztán a szórakoztatás vagy a dekoráció. Feladata, hogy segítsen az embernek jobbá lenni... Egy olyan világban,

amelyben nincs jelen a szép, a jó is elveszíti vonzerejét, az igazság pedig kényszerítő erejét. (208)

*

Létezik-e keresztény művészet?

Az ateista művészek visszautasítanak, hogy úgy beszéljünk róluk, mint akik a jóságot árasztják környezetükre, mivel nincsenek is tudatában, hogy ezt teszik. Nem is tudják, vagy talán nem *akarják* tudni, hogy Krisztus róluk beszél, hisz megmondta, hogy majd így szól hozzájuk: „Gyertek Atyám áldottai!” Az ellentmondások Istene, lám, furfangos játékos: benne van azokban az alkotásokban is, amelyekből az ember ki akarta őt zárni! (D. Ponnau) (208)

*

Jó szándékkal kell közeledni a művészethez és a művészekhez. Mert megtestesülése által Isten fia minden emberrel egyesítette magát. Ezért Isten és az ember misztériuma egymást kölcsönösen megvilágítja és feltárja. (209)

*

II. János Pál pápa írja a *Duodecim saeculum* kezdetű apostoli levelében:

Az egyházművészetnek törekednie kell arra, hogy a megtestesülés nyelvén szólaljon meg, vagyis az anyag segítségével beszéljen arról, aki nem áttalott az anyagba költözni, sőt, éppen azon keresztül akarta kimunkálni a mi üdvösségünket.

Krisztus, a láthatatlan Isten képmása megajándékozott azzal, hogy az ő arcán szemléljük Atyja dicsőségének ragyogását. Ennél fogva minden művészi tevékenység képessé tudja tenni az anyagot arra – hangok, színek és formák segítségével –, hogy önmagán túlmutatva a testté lett Ige titkáról beszéljen. És minden művészi alkotás – bármi legyen is a témája, vagy az ábrázolt tárgy – a keresztény ember számára, éppen a megtestesülés miatt új jelentéssel bír.

És nektek, férfiak és nők, akik a művészetnek szenteltétek az életeteket, szellemetek minden gazdagságával hirdetni kell, hogy *Krisztusban a világ meg van váltva*: az ember, az emberi test, az egész teremtés. A teremtett világban minden arra vár, hogy Isten fiainak művészete által ez a megváltottság végre láthatóvá váljék. (209-210)

*

A keresztény művészet alapja Krisztus arcának keresése. Ez nem az ábrázolásnak valamiféle szabályait jelenti (azaz formai jegyeket), nem is a

témaválasztást, hanem olyan látásmódot, amelyet Krisztus szent arcának hosszas és türelmes szemlélése alakít ki bennünk. Egy kimondott, vagy ki nem mondott hivatkozás Krisztusra, amely a művész és a befogadó megközelítési módját egyaránt meghatározza. (Schönborn bíboros) (211)

*

A keresztényi szeretet sajátossága a pusztá méltányossággal szemben az, hogy folyton valami többet keres, azaz mindent Krisztusra vonatkoztat. És ugyanez a többlet jellemzi a keresztény művészetet is.

(XVI. Benedek pápa *Deus Caritas est* kezdetű enciklikája) (212)

*

Ratzinger bíboros hívja fel a figyelmet két egymásnak ellentmondó nagyhétfői szövegre. Az egyik a szenvedő szolgáról szól Izaiás könyvében: „Nem volt sem szép, sem ékes, a külsejére nézve nem volt vonzó”. (Iz 53,2) A másik a Messiásról, a zsoltárok könyvében: „Szebb vagy, mint bárki az emberek közül” (Zsolt 44,3) Hogy szerepelhet ugyanazon a napon ez a két szöveg? Hát úgy, hogy az élet igazi szépsége önmagunk odaadásában rejlik. Olyannyira igaz ez, hogy Krisztusról is elmondhatjuk: soha nem volt annyira szép, mint a szenvedése közben. (212)

*

A megdicsőülés, melyet az Atya ígért a Fiúnak nem csak a Feltámadás és a Mennybemenetel dicsőséges pillanataira érvényes, hanem már a kereszt trónján elkezdődik, ahol Isten szeretete titokzatos módon feltárul a maga teljességében. (Aquinói Szent Tamás) (213)

*

A Kultúra Pápai Tanácsa szövegei közt találjuk:

A szépség minden külső jegyétől megfosztott Szenvedő Szolga eltorzultságában a keresztény ember Isten végtelen szeretetének megnyilvánulását látja. Isten odáig megy, hogy magára ölti a bűn csúfságát, hogy az érzékeken túli változatlan isteni szépségbe emelje, amely fölötte áll minden egyéb szépségnek. A keresztre feszített Krisztus elgyötört arcának ikonja Isten titokzatos szépségéről árulkodik annak, aki nézi. Olyan Szépség ez, amely a fájdalomban, a saját magára már semmiben sem tekintő tökéletes önátadásban teljeseedik be. Ez a szeretet azért szép, mert erősebb, mint a Rossz, mint a Halál.

Krisztusnak nem a szenvedése váltott meg minket, hanem a szenvedés közepette és ellenében tanúsított szeretete és engedelmissége. Krisztus fájdalma, kínja – csakúgy, mint bárki másé – soha nem tud szép lenni. Ami szép, az a miértünk való odaadottsága.

A keresztény művészet tehát nem menekülés az esztétikumba. Teljesen felvállalja földi létünk tragikumát, képes meglátni benne a szépséget, amely nem más, mint megváltottságunk Krisztusban. Ez a megváltottság már most működik a történelem homályos eseményeiben.

A keresztény művésznek meggyőződése, hogy az igazi szépség titokzatosan már most átdereng ennek a világnak a sötétségén – önmagunk odaadottsága és a szeretet által. (214)

*

Az igazi szeretet a halál sötét misztériumát át tudja lényegíteni a feltámadás fényévé, melyben a dicsőség minden evilági szépséget felülmúlva ragyog fel. Mert az igazi szépség az Isten szeretete. (XVI. Benedek) (214)

*

A szépség menti meg a világot – írja Dosztojevszkij. De milyen szépség? A szenvedővel egyesülő szeretet... A szépség a létnek egy dimenziója, amely lelkesedést és szeretetet vált ki. Az, amit a szeretet felfedez a szeretett személyben, akiről megsejti: érte érdemes önmagát adni, önmagából kilépni, kockáztatni akár az életét is. (Martini bíboros) (214)

*

A szépség nem merő esztétizmus, hanem valami, amelyen keresztül Isten Krisztusban megnyilvánuló szeretete eljut hozzánk, elbűvöl és magával ragad, önmagunkból való kilépésre készítet és egyetlen igazi hivatásunk, a szeretet felé irányít minket.

(XVI. Benedek, *Sacramentum caritatis* apostoli buzdítása) (215)